

چگونگی تنظیم بازار فولاد

سمیرا گلکاران مقدم
پژوهشگر موسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی
samiragm@yahoo.com

فولاد / تنظیم بازار

چکیده

وجود یک نظام آماری و اطلاع‌رسانی سالم و بدون ابهام در این صنعت از دیگر معضلات موجود بود. از این‌رو لزوم مطالعه و شناسایی هر چه بیشتر بازار مذکور موجب گردید که در اینجا با هدف ارائه راهکارهای مناسب جهت تنظیم بازار فولاد کشور و شناسایی هر چه بیشتر آن ابتدا چگونگی تولید، مصرف، تجارت، قیمت و تحولات جهانی و داخلی فولاد بررسی شود. سپس تاثیر سیاست‌های اقتصادی در چهار محور آزادسازی تجاری، ایجاد بورس فلزات، حمایت‌های غیرمستقیم تولیدی و توسعه بخش خصوصی در راستای چگونگی تنظیم بازار فولاد ارزیابی گردد و نهایتاً راهکارهای پیشنهادی جهت تنظیم بازار فولاد در کشور ارائه گردد.

مقدمه

تجربه کشورها به‌ویژه کشورهای در حال توسعه نشان می‌دهد از آنجاییکه مکانیزم بازار بنا به دلایلی از جمله انعطاف‌ناپذیری ساختاری، عدم تعادل‌ها، دوگانگی فنی و مدیریتی، کمبود عرضه، نارسایی بازار، نبود اطلاعات و ... در حل برخی از مسایل و اختلالات بازار توفیق چندانی نداشته و به اصطلاح بازار شکست خورده لذا مداخله دولت مطرح شده است. از نگاه اقتصاد خرد، دخالت دولت با هدف تخصیص و توزیع هدفمند منابع کمیاب (سرمایه، مدیریت و نیروی انسانی) و

تنظیم بازار همواره یکی از وظایف اصلی دولت بوده است. در دهه‌های 60 و 70 دولت اگر چه خود را مسئول کنترل و ایجاد ثبات در بازار می‌دانست اما به‌دلیل وضعیت خاص آن دوره و دولتی بودن بخش عمده‌ای از اقتصاد، ایجاد تعادل در بازار با نگرش‌های غیربازاری صورت می‌پذیرفت. از این‌رو بازار کالا به‌صورت دستوری تثبیت می‌گردید.

با آغاز برنامه سوم توسعه به تبع تغییر نگرش به تنظیم بازار، ابزارهای رایج از جمله برقراری نظام تعرفه، کاهش دخالت در بازار و اتخاذ سیاست‌های حمایتی به‌کار گرفته شد. در این میان یکی از بازارهایی که به‌سرعت خود را با شرایط جدید منطبق نمود بازار فولاد بود. تاسیس بورس فلزات، خروج از سبب حمایتی و سرمایه‌گذاری گسترده از جمله تغییرات این صنعت بود.

هر چند که وجود مشکلات متعدد مانع از ورود فولاد به یک بازار مدرن گردید. به‌عنوان نمونه دولتی بودن بیشتر کارخانجات تولیدکننده فولاد خام و محصولات آن بازار را به سوی شرایط انحصاری و عدم رفتار آزادانه سوق داد. همچنین عدم بیطرفی نهادهای کنترلی در این بازار موجب گردید که بخش عمده‌ای از ناظران بازار فولاد، خود تولیدکننده این محصول باشند. عدم

افزایش رفاه اجتماعی (حاصل جمع رفاه مصرف کننده و رفاه تولیدکننده) صورت می‌گیرد. مداخله دولت تحت عنوان سیاست‌های تنظیم بازار و با هدف ایجاد تعادل در بازار به صورت ذیل می‌باشد:

الف) دخالت مستقیم از طریق اعمال سیاست‌های تولیدی، تخصیص منابع، توزیع کالا، قیمت‌گذاری و
 ب) دخالت غیرمستقیم از طریق اعمال مالیات، پرداخت یارانه، یارانه صادراتی، ایجاد موانع غیرتعرفه‌ای و
 ج) دخالت نابازاری که به معنای مالکیت و تولید کالاهای خصوصی و عمومی است.

بررسی‌ها حاکی از آن است که طی سال‌های اخیر سیاست‌های اعمال شده در زمینه تنظیم بازار فولاد مجزا از یکدیگر و نه الزاما با دیدگاه سیستمی، یکپارچه، جامع و بلندمدت اعمال گردیده لذا نتیجه آن، عدم توفیق بازار در تامین به موقع نیاز داخل و رفتار انحصارگرایانه تولیدکنندگان و بازارسازی واسطه‌ها، به خصوص در جهت تعیین قیمت بوده است. از این‌رو در چارچوب سیاست‌ها و اصول حاکم و تعریف شده در یک نظام بازار آزاد لزوم مطالعه در خصوص بازار فولاد کشور بیش از پیش احساس می‌گردد.

بررسی تولید فولاد کشور

بررسی تولید فولاد کشور طی برنامه‌های سوم و چهارم توسعه نشان می‌دهد که تولید فولاد خام در سال 2004 سال پایانی برنامه سوم توسعه در مقایسه با سال 1999 سال پایانی برنامه دوم 42/6 درصد رشد یافته است. طی برنامه چهارم نیز این تولید با 5/6

درصد افزایش در سال 2005، سال ابتدای برنامه چهارم توسعه، به 9/6 میلیون تن و در سال 2007 به 10/2 میلیون تن رسید. هر چند که در سال 2008 تولید فولاد خام کاهش یافت و به 9/96 میلیون تن رسید. در سال 2007 میزان تولید شمش، بیلت، بلوم و اسلب به ترتیب 272/5 هزار تن، 730/2 هزار تن، 3481 هزار تن و 5743 هزار تن بود که در سال 2008 میزان تولید آن‌ها به ترتیب عبارتند از شمش 100/6 هزار تن، بیلت 877/9 هزار تن، بلوم 3668 هزار تن و اسلب 5836/4 هزار تن.

بررسی روند تولید فولاد خام و محصولات آن حاکی از رشد شتابان تولید از دهه هفتاد می‌باشد. تولید محصولات فولادی کشور که در سال 2002 معادل 7/5 میلیون تن بود با رشد متوسط سالانه 11/9 درصد در سال 2005 به 9/7 میلیون تن افزایش یافت. در این سال ورق گرم با 4/7 میلیون تن معادل 48 درصد، میلگرد با 2/7 میلیون تن معادل 27/5 درصد و تیرآهن با 1/5 میلیون تن معادل 15/6 درصد به ترتیب بیشترین سهم را در تولید محصولات فولادی بخود اختصاص دادند. طی دوره 2002-2005 ورق گرم با نرخ رشد متوسط سالانه معادل 23 درصد و میلگرد با 7 درصد دارای رشد مثبت و تیرآهن، ورق سرد به ترتیب 5/1 درصد و 3/3 درصد رشد منفی داشته‌اند. همچنین تولید محصولات فولادی در سال 2006 با نرخ رشد 4/8 درصد به 10/2 میلیون تن و در سال 2007 با نرخ رشد 34/3 درصد به 13/7 میلیون تن بالغ گشت. در سال 2007 بیشترین میزان تولید محصولات فولادی به ترتیب مربوط به تولید ورق معادل 5042/4 هزار تن، میلگرد 4611/1 هزار تن و تیرآهن 1844/4 هزار تن بود. [1]

جدول 1- تولید فولاد خام ایران و کشورهای مهم تولیدکننده طی سالهای 1999-2008

(واحد: میلیون تن)

کشور	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
ایران	6/1	6/6	6/9	7/4	7/9	8/7	9/6	9/8	10/2	9/96
چین	124/3	127/2	150/9	182/2	222/4	280/5	355/8	422/7	494/9	500/5
ژاپن	94/2	106/4	102/9	107/7	110/5	112/7	112/5	116/2	120/2	118/7
امریکا	97/4	101/8	90/1	91/6	93/7	99/7	94/9	98/6	98/1	91/4
روسیه	51/5	59/1	58/9	59/8	61/5	65/6	66/1	70/8	72/4	68/5
کره جنوبی	41	43/1	43/9	45/4	46/3	47/5	47/8	48/5	51/5	53/6
جهان	789/3	847/7	850/4	903/9	969/7	1068/6	1139/6	1251/2	1351/3	1329/1

Source: IISI

میلیون تن در سال 1999 سال پایانی برنامه دوم به 16/1 میلیون تن در سال 2004 سال پایانی برنامه سوم افزایش یافت. طی برنامه چهارم روند مصرف ظاهری فولاد با افت و خیز مواجه گشت. در سال 2005 سال ابتدای برنامه چهارم مصرف فولاد خام به 17/4 میلیون تن رسید. در پی نوسانات موجود این میزان در سال 2008 نسبت به سال قبل با نرخ منفی 11/7 درصد به 15/8 میلیون تن رسید.

از سوی دیگر مصرف محصولات فولادی کشور که شامل ورق گرم و سرد و گالوانیزه، میلگرد ساده و آجدار، تیر آهن، پروفیل و نورد گرم می باشد طی سال های 2008-1999 نیز از روندی افزایشی برخوردار بود. به طوریکه از 7/1 میلیون تن در سال 1999 به حدود 15/6 میلیون تن در سال 2008 بالغ گشت. از آنجاییکه همواره طی سال های اخیر میزان تقاضای داخلی فولاد و محصولات آن بیش از عرضه بوده لذا کمبود موجود نیاز به واردات فولاد به ویژه شمش فولادی را به وجود آورده است. [3]

بر اساس آمارهای منتشره از سوی موسسه بین المللی آهن و فولاد [2] در سال 2008 میلادی به میزان 1329/1 میلیون تن فولاد خام در جهان تولید شده است. این میزان تولید نسبت به تولید سال 2007 که در حدود 1351 میلیون تن بود حدود 1/8 درصد کاهش نشان می دهد.

به طور کلی سهم هر یک از مناطق در تولید فولاد خام طی سال 2008 به ترتیب عبارتند از آسیا (58 درصد)، اتحادیه اروپا (14/9 درصد)، امریکای شمالی (9/4 درصد)، کشورهای مستقل مشترک المنافع (8/6 درصد)، امریکای جنوبی (3/6 درصد)، افریقا (1/3 درصد) و اقیانوسیه 0/6 درصد. در این میان طی سالهای 2007 و 2008 کشورهای چین، ژاپن، امریکا، روسیه، هند و کره جنوبی تولیدکنندگان عمده فولاد در جهان بودند.

مصرف فولاد و محصولات آن

طی برنامه دوم و سوم توسعه مصرف ظاهری فولاد خام کشور (شمش، اسلب، بیلت و بلوم)، با روندی فزاینده از 7/6

جدول 2- مصرف ظاهری فولاد خام و محصولات آن طی سال های 2008 - 1999

(واحد: میلیون تن)

مصرف	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
اتحادیه اروپا (27 کشور)	173/4	184/6	179/2	176/9	185/8	189/7	181/6	207/7	216/1	197/9
کشورهای مستقل مشترک المنافع	29/4	39/5	42/5	39/7	42/2	45/1	48/7	57/1	65/2	57/2
آمریکای شمالی	166/9	176/4	153	158/6	146/2	168/1	156/5	176/9	160/3	146
آمریکای جنوبی	26/4	30	30/9	30	28/8	34/7	33/7	38/7	44/3	47/1
افریقا	14/6	15/9	18/2	20	19/7	20/3	23/9	25/6	26/5	30/2
خاورمیانه	18/4	21/1	24/9	27/1	32/4	33/9	37/7	39/4	42	51/3
آسیا	331/1	351/7	379/5	429/9	486/2	534/2	617/1	654/7	721/1	732/7
ایران	7/1	9/6	10/6	11/3	14/7	14/5	15/6	14/6	16/1	15/6
اقیانوسیه	7/5	7/1	7/1	8/1	8/2	8/8	8/8	8/7	9/5	9/8
جهان	784/3	845/1	855/3	910/9	971/9	1060/2	1134/2	1237	1317	1300/7

Source: steel statistical yearbook 2009

میلیون تن در سال، شتاب بیشتری به خود گرفت؛ به طوری که میزان مصرف فولاد جهان در سال 2003 نسبت به سال 2002 بیش از 6/6 درصد افزایش یافت. همچنین رشد مصرف سال های

بررسی مصرف فولاد خام در جهان حاکی از آن است که مصرف فولاد از سال 1999 تا 2008 پیوسته روندی فزاینده داشته است. این روند از سال 2002 با وجود مازاد تولید معادل 50

2004 و 2005 به ترتیب معادل 6 و 5 درصد بود. یکی از دلایل عمده افزایش مصرف فولاد جهان شتاب روزافزون تقاضا برای مصرف فولاد چین بود که به طور متوسط از سال 1995، سالانه 2/5 درصد رشد داشت. این در حالی است که در فاصله سال‌های 2000-1995 میزان تقاضای فولاد سایر کشورهای جهان سالانه 4/2 درصد کاهش یافت.

همچنین مصرف ظاهری فولاد در جهان در سال 2006 با 9/1 درصد رشد نسبت به سال قبل، به رقمی معادل 1237 میلیون تن و در سال 2007 با نرخ رشد 6/5 درصد به 1317 میلیون تن رسید. هر چند که در سال 2008 با نرخ منفی 1/2 درصد کاهش یافت و به 1300/7 میلیون تن رسید. رشد پر شتاب مصرف ظاهری فولاد در منطقه آسیا طی سال 2008 همچنان ادامه داشت. اگر چه علت اصلی افزایش مصرف ظاهری فولاد در این منطقه به واسطه رشد 14 درصدی مصرف فولاد چین بود، لیکن افزایش سرمایه‌گذاری هند در بخش‌های ساختمانی و ساختارهای بنیادی نیز بر مصرف ظاهری فولاد در این منطقه تاثیر بسزایی داشت.

اگر چه مصرف فولاد در کشورهای اتحادیه اروپا در سال 2007 با پیشرو بودن صنایع مهندسی و ساختمانی از رشد قابل ملاحظه‌ای برخوردار بود، لیکن در سال 2008 با نرخ منفی 8/4 درصد به 197/9 میلیون تن کاهش یافت.

اگر چه نرخ بهره بالا و گرانی انرژی در میزان مصرف ظاهری فولاد در اواخر سال 2006 و اوایل سال 2007 تاثیر گذار بود، تقاضای بالا برای منابع طبیعی از جمله آهن خام موجب رشد 14/5 درصدی میزان مصرف ظاهری فولاد در نواحی آمریکای جنوبی شد، بگونه‌ای که مصرف ظاهری فولاد خام در این منطقه از 38/7 میلیون تن در سال 2006 به 44/3 میلیون

تن در سال 2007 و همچنین 47/1 میلیون تن در سال 2008 رسید.

مطابق پیش‌بینی‌های انجام شده از سال 2010 تا 2015، سالانه 4/2 درصد مصرف فولاد در جهان رشد خواهد یافت. در این میان سهم چین و هند به ترتیب 6/2 و 7/7 درصد در سال خواهد بود. در ایران نیز پیش‌بینی می‌شود با توجه به رشد اقتصادی، جمعیت، نوع ساخت و سازهای آینده مصرف داخلی فولاد در حدود 25 میلیون تن در پایان برنامه پنجم و حدود 36 میلیون تن در انتهای برنامه ششم خواهد بود. [4]

از طرفی میزان مصرف سرانه فولاد به‌عنوان یکی از شاخص‌های توسعه و پیشرفت اقتصادی محسوب می‌شود. در سال 2007 و 2008 میانگین مصرف سرانه فولاد در جهان به ترتیب 217 و 211/7 کیلوگرم برآورد گردید. این رقم در ژاپن 671/3 کیلوگرم، ایتالیا 653/2 کیلوگرم، آلمان 557/8 کیلوگرم، در ایالات متحده 372/9 کیلوگرم، چین 321/1 کیلوگرم، برزیل 128 کیلوگرم و هند 47/1 کیلوگرم بود. در این میان بیشترین میزان مصرف سرانه فولاد مربوط به امارات متحده عربی با 1648/6 کیلوگرم و تایوان 936/2 کیلوگرم بود. بررسی معاملات منطقه‌ای نشان می‌دهد که مصرف در بازارهای اروپا و آمریکای شمالی نسبت به بازارهای اروپای مرکزی و شرقی، آسیا-اقیانوس آرام و آمریکای لاتین از رشد بسیار کمتری برخوردار بوده است.

در این میان میزان مصرف ظاهری سرانه فولاد خام کشور در سال 2008 با کاهش 21 درصدی نسبت به سال قبل معادل 269/9 کیلوگرم گردید. طی دوره 2008-1999 به‌غیر از سال‌های 2004 و 2006 و 2008 در بقیه سال‌ها همواره روند مصرف سرانه فولاد در کشور افزایشی بوده است.

جدول 3- مصرف ظاهری سرانه فولاد خام طی سال‌های 1999-2008

(واحد: کیلوگرم)

منطقه	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
اتحادیه اروپا (27 کشور)	358/4	385/7	368/8	363/7	381	388/4	370/4	425/5	440/4	402/8
کشورهای مستقل مشترک‌المنافع	111/5	150/5	162/3	152/2	162/2	174/1	188/5	221/8	253/8	223/3
امریکای شمالی	359/9	376	322/6	330/7	301/7	343/4	316/4	354	317/4	286/1
امریکای جنوبی	77/2	86/4	88	84/1	79/6	94/6	90/8	102/7	116/2	121/9
افریقا	28/3	30/2	34	36/5	35/2	35/6	1841	43/1	43/7	48/9
خاورمیانه	148	166/7	193/5	207/9	245/3	247/6	271/6	278/9	326/4	368/3
آسیا	101/5	106/3	113/3	126/9	142	154/3	176/3	185/1	201/1	203
ایران	120/6	162/7	170	188/7	246/5	241/6	258/5	240/8	341	269/9
اقیانوسیه	328/6	308/9	302/6	337/1	341/4	362/5	357/1	350/3	378/3	382/2
جهان	140/4	149/6	149/6	157/6	166/3	179/5	190	205/1	217	211/7

Source: steel statistical yearbook 2009

چشم‌انداز عرضه و تقاضای فولاد

در جلسه مورخ 1384/8/10 شورای اقتصاد، افزایش ظرفیت اسمی تولید فولاد خام بررسی و رسیدن به سقف تولید 28/9 میلیون تن در پایان برنامه چهارم توسعه مورد تایید قرار گرفت. بر اساس برآورد انجام شده میزان تقاضای کشور در پایان برنامه چهارم توسعه معادل 22/1 میلیون تن خواهد بود. همچنین به منظور استفاده بهینه از منابع گاز جنوب کشور و با هدف توسعه صادرات، رقمی معادل 6/8 میلیون تن نیز به‌عنوان صنایع انرژی بر به میزان فولاد خام مورد نیاز کشور در سال 1388 اضافه شده است. در همین راستا در مصوبه شورای اقتصاد ظرفیت جدیدی

معادل 17/1 میلیون تن برای دوره برنامه چهارم توسعه تصویب شده است.

در سال‌های اول و دوم برنامه جهت دستیابی به اهداف برنامه، علاوه بر شروع عملیات اجرایی فولاد هرمزگان به ظرفیت 1/5 میلیون تن، معادل 6/4 میلیون تن فولاد خام در قالب طرح‌های تولید فولاد استانی در 8 استان کشور و ظرفیت هریک 800 هزار تن آغاز شده است. همچنین در راستای استفاده از ظرفیت موجود شرکت‌های تولیدکننده فولاد ظرفیتی معادل 3/5 میلیون تن در قالب طرح‌های توسعه برای شرکت‌های فولاد مبارکه، فولاد خوزستان و فولاد صبا تصویب کردند. [5]

جدول 4- برآورد تولید فولاد خام کشور تا سال 1400

(واحد: میلیون تن)

سال	1388	1389	1390	1391	1392	1393	1394	1395	1396	1397	1398	1399	1400
تولید	22.1	23.9	25.5	27.6	29.7	31.6	35.3	38.3	40.6	43.6	47.6	50.7	54.6

ماخذ: وزارت صنایع و معدن

میلیون تن خواهد شد. [6] همچنین مصرف ظاهری سرانه فولاد خام از 90/8 کیلوگرم در سال 1374 به 241/6 کیلوگرم در سال ابتدایی برنامه چهارم توسعه رسیده است. در واقع طی ده سال اخیر بجز در سال 77 در بقیه سال‌ها مصرف ظاهری سرانه فولاد خام و محصولات فولادی روندی افزایشی داشته است.

براساس پیش‌بینی‌های انجام شده (با توجه به رشد اقتصادی، جمعیت، نوع ساخت و سازهای آینده کشور و ...) مصرف داخلی فولاد از 15/6 میلیون تن در سال 1384 به حدود 18 میلیون در انتهای برنامه چهارم (سال 1388) می‌رسد و سپس به حدود 25 میلیون تن در انتهای برنامه پنجم و حدود 36 میلیون تن در انتهای برنامه ششم افزایش یافته و در سال 1400 تقریباً برابر 41

چنانچه رشد مصرف فولاد در طول برنامه پنج ساله چهارم تحقق یابد سرانه مصرف فولاد سالانه از 162 کیلوگرم به 257 کیلوگرم خواهد رسید. یعنی در سال 89 میزان تقاضای کل فولاد (مصرف ظاهری) به بیش از 18/9 میلیون تن می‌رسد.

مطابق پیش‌بینی‌های سازمان بین‌المللی آهن و فولاد، میزان تقاضای فولاد در سال 2020، با 3/5 درصد افزایش نسبت به سال 2003 میلادی، بالغ بر 1730 میلیون تن خواهد بود که از این میزان، 547 میلیون تن متعلق به چین، 564 میلیون تن متعلق به کشورهای در حال توسعه و 620 میلیون تن مربوط به کشورهای توسعه یافته خواهد بود. با مقایسه این ارقام با آمار سال 2003، در واقع میزان رشد تقاضای فولاد در کشورهای در حال توسعه شامل چین 5/5 درصد و برای کشورهای توسعه یافته، 1/5 درصد خواهد بود. به این ترتیب پیش‌بینی می‌شود سهم

کشورهای در حال توسعه در تقاضای جهانی فولاد که در سال 2003 معادل 51 درصد بوده در سال 2020، به 65 درصد برسد.

بانک جهانی نسبت 0/85 درصد رشد اقتصادی به ازای یک درصد افزایش مصرف فولاد در جهان را به عنوان یک نسبت طلایی تثبیت شده تا سال 2050 اعلام کرده است. بر این اساس، مصرف فولاد جهان تا سال 2010، سالانه 4/9 درصد رشد خواهد داشت. چین و هند در این دوره زمانی به ترتیب 8/4 و 7 درصد رشد سالانه خواهند داشت. مصرف فولاد در سایر کشورها نیز به طور متوسط 4 درصد در سال رشد خواهد نمود.

پیش‌بینی می‌شود طی سالهای 2010-2015، مصرف فولاد جهان با رشد سالانه 4/2 درصد افزایش یابد که در این میان سهم چین 6/2 درصد و سهم هند 7/7 درصد در سال خواهد بود.

جدول 5 - پیش‌بینی تقاضای واقعی فولاد طی سال‌های 2010-2015

منطقه	رشد 2010 تا 2015 (سال/درصد)	2010 (میلیون تن)	رشد 2010 تا 2015 (سال/درصد)
اتحادیه اروپا (27 کشور)	1/7	183	2/5
کشورهای مستقل مشترک المنافع	4	57	5
نفثا	2/4	160	1/9
آمریکای جنوبی	3/7	40	3/9
ژاپن	-0/1	83	0/4
هند	7/7	54	7
چین	6/2	489	8/4
کره جنوبی و تایوان	1/9	78	3/1
سایر	4	177	4
جهان	4/2	1321	4/9

Source: IISI

صادرات فولاد

صادرات فولاد خام و محصولات فولادی در ایران از سال 1992 آغاز شد. تا پیش از آن به دلیل پایین بودن سطح تولیدات داخلی عملاً صادرات صورت نمی‌گرفت. از سوی دیگر افزایش واردات به دلیل کاهش قیمت جهانی فولاد موجب گردید که تولیدکنندگان اقدام به صادرات نمایند. نخستین بار شرکت فولاد خوزستان و پس از آن شرکت فولاد مبارکه محصولات خود را صادر نمودند.

براساس اطلاعات سازمان کنفرانس تجارت و توسعه سازمان ملل متحد در بین 151 کشور ایران رتبه پنجاهمین صادرکننده آهن و فولاد را بخود اختصاص داده است. همانطور که در جدول (6) نشان داده شده، میزان صادرات فولاد خام کشور طی سالهای ابتدایی برنامه سوم روندی کاهشی و سپس طی سالهای 2003-2005 روندی افزایشی داشته و سپس کاهش یافته است. مهمترین کشورهای واردکننده فولاد و محصولات آن از ایران عبارتند از کویت، هندوستان، بلژیک، عراق و اسپانیا. [7]

جدول 6- میزان صادرات فولاد خام و محصولات آن طی سالهای 1999-2008

(واحد: میلیون تن)

سال	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
ایران	0/4	0/5	0/55	0/6	1/2	1/4	1/5	2	0/6	0/5
اتحادیه اروپا (27 کشور)	116/8	127/3	124/5	127/2	131/4	144/6	141/1	155/3	161/6	158/6
کشورهای مستقل مشترک المنافع	50/9	54/6	54/9	58/1	59/9	64/4	63/3	67/4	66/4	63/5
آمریکای شمالی	16/1	17/3	15/3	16/9	19/1	20	22/1	21/9	22/8	25/8
آمریکای جنوبی	13/5	13/4	13/5	17	17/1	16	17/4	16/1	13/8	11/8
افریقا	5/2	5/6	5/6	5/8	7	6/8	6/9	6/1	4/9	3/8
خاورمیانه	1/7	1/8	1/9	1/8	2/4	2/5	2/6	3/2	1/4	2/4
آسیا	63/1	74/1	70/4	77/4	80/9	94/5	100/7	133/5	150/5	143/3
اقیانوسیه	3/2	2/1	0/9	1/2	1/1	0/9	0/9	1/4	1/5	1/8
جهان	280/8	306/5	300/4	313/1	332/9	366/2	371/3	418/3	435/5	434/3

Source: steel statistical yearbook 2009

می‌باشد:

روند صادرات تیرآهن طی سال‌های 2005-2007 کاهشی و از 183/8 هزار تن به 24/3 هزار تن رسیده است. صادرات میلگرد نیز از 222/3 هزار تن در سال 2005 به 58/8 هزار تن در سال 2007 کاهش یافت و صادرات ورق نیز از 1035 هزار تن به 611 هزار تن رسید.

همچنین صادرات انواع محصولات فولادی کشور طی سال‌های مذکور از روندی افزایشی برخوردار بوده است. بگونه‌ای که از 0/4 میلیون تن در سال 1999 به 1/6 میلیون تن در سال 2006 رسید و در سال 2007 به 0/7 میلیون تن کاهش یافت. در این میان عمده محصولات صادر شده عبارتند از ورق، میلگرد و تیرآهن که روند صادرات آن‌ها طی چند سال اخیر بدین شرح

جدول 7- میزان صادرات محصولات فولادی کشور طی سال‌های 2005-2007

(واحد: هزار تن)

محصول	2005	2006	2007	درصد تغییر
تیرآهن	183/8	141/5	24/3	-83
میلگرد	222/3	157/7	58/8	-63
ورق	1045/5	1289	611/9	-52/5
جمع	1451/6	1588/2	695	-56/2

ماخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران

رونق تقاضای جهانی، موجب افزایش تجارت فولاد طی سال‌های اخیر گردیده است. طی سال‌های 2007 و 2008 به ترتیب به میزان 435/5 و 434/3 میلیون تن محصولات فولادی در جهان صادر شد که در این میان چین با صادرات 56/3 میلیون تن، 13 درصد سهم صادرات جهانی را بخود اختصاص داد. طی سال 2008 ژاپن با صادراتی معادل 36/9 میلیون تن رتبه دوم و آلمان و اوکراین با صادراتی معادل 28/6 میلیون تن رتبه سوم را بخود اختصاص دادند.

همانطور که در جدول (6) مشاهده می‌شود اتحادیه اروپا بیشترین سهم صادرات فولاد خام و محصولات فولادی را طی سال‌های اخیر به خود اختصاص داده است. بگونه‌ای که سهم آن از صادرات جهانی در سال‌های 2007 و 2008 به ترتیب 37/1 و 36/5 درصد بود. پس از آن منطقه آسیا با سهمی معادل 34/6 درصد در سال 2007 و 33 درصد در سال 2008 رتبه دوم را بخود اختصاص داد. همچنین کشورهای مستقل مشترک المنافع با سهمی بالغ بر 14/6 درصد رتبه سوم را کسب نمودند.

جدول 8- صادرکنندگان عمده محصولات فولادی طی سالهای 1999-2008

(واحد: میلیون تن)

کشور	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
چین	5/7	11/2	7/3	6/6	8/2	20/1	27/4	51/7	66/4	56/3
ژاپن	26/1	28/5	29/5	35/2	33/7	34/8	32	34/6	35/6	36/9
آلمان	20/9	24/6	23/9	24/7	24/7	27/3	26	29/2	29/9	28/6
روسیه	27/5	27/5	25/6	27/6	28/2	30/4	30/9	31/5	29/4	28/4
اوکراین	18/9	22/3	24/4	25/9	26/6	28/2	27/3	30/6	30/3	28/6
کره جنوبی	13/7	13/8	14/1	12/9	14/1	15	16/1	18	18/3	19/7
ترکیه	7/6	7/5	10/6	5/1	11/1	13/2	12/3	9/2	6/9	18/5
برزیل	10	9/6	9/3	11/7	12/9	12	12/5	12/6	10/4	9/2
تایوان	7/7	8/3	7/9	8/9	9/7	9/4	9/2	10/6	11/1	10
ایالات متحده	5/2	6/2	5/8	5/7	7/7	7/8	9/4	9/6	9/8	12
هند	2/3	3/2	3/2	3/6	5/1	5/5	6	6/9	6/6	7/5
کانادا	4/8	5	4/6	5/6	5/5	5/4	5/9	6/1	6/8	7/4

Source: World Steel in Figure 2009

واردات فولاد

مصرف فولاد در منطقه خاورمیانه موجبات افزایش واردات فولاد خام و محصولات فولادی را به این منطقه فراهم نموده است. در این میان ایران با واردات 12/2 میلیون تن انواع فولاد در سال 2007 نخستین واردکننده منطقه بود. پس از آن امارات متحده با واردات 6/7 میلیون تن و عربستان سعودی با واردات 4/9 میلیون تن انواع فولاد در رتبه‌های بعدی قرار دارند.

بررسی واردات فولاد مناطق مختلف در سطح جهان حاکی از آن است که اتحادیه اروپا بیشترین سهم مصرف انواع فولاد را بخود اختصاص داده است. بگونه‌ای که سهم واردات آن در سطح جهان طی سال‌های 2007 و 2008 به ترتیب 40/2 درصد و 37/5 درصد بود، پس از آن منطقه آسیا با سهمی معادل 26/4 درصد و 26/8 قرار دارد. همچنین طی سال‌های اخیرافزایش

جدول 9- واردات فولاد خام و محصولات فولادی طی سالهای 1999-2008

(واحد: میلیون تن)

منطقه	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
اتحادیه اروپا (27 کشور)	106/6	116/6	114/9	115/1	119/2	131/5	127/6	156/1	171/2	159/1
کشورهای مشترک المنافع	7/4	5	5/4	5/4	4/7	7/8	10/1/9	13	16/8	15/5
آمریکای شمالی	43/7	51/4	41/8	46/2	36/6	50/5	49/1	64/8	45/6	42/4
آمریکای جنوبی	4/1	5/2	5/8	4/5	5/4	4/6	5/9	8/6	9/1	11/1
افریقا	8	8/8	10	11/5	11/9	12/5	14/6	15	14/2	18/6
خاورمیانه	10/2	12/2	16/6	17/3	21/2	21/5	24/7	27/2	32/4	39/2
آسیا	76/8	85/5	85/3	100	114/7	116	111/9	103	112/5	113/6
اقیانوسیه	1/7	1/6	1/7	1/9	2/4	2/7	2/9	2/8	2/8	3/6
ایران	1/8	3/9	4/7	5/1	8/7	7/9	8/4	7/6	12/2	7/9
جهان	265/6	299/4	292/9	313/1	332/5	362/5	363/5	409/1	426/3	423/9

Source: steel statistical yearbook2008

بررسی قیمت فولاد و محصولات آن

طی چند سال اخیر تحولات بسیاری در اقتصاد جهان اتفاق افتاد که در این میان تغییر وضعیت بازار، قیمت فولاد و دیگر فلزات پایه بسیار چشمگیر بود. به علت افزایش تقاضا در کشورهای پرمصرف چین و هند و تحولات سیاسی در جهان قیمت محصولات فولادی با نوسانات بسیاری مواجه گردید که در پی راهاندازی بورس فلزات تهران دامنه این تحولات از اواخر سال 1382 در بازار داخلی نیز انعکاس یافت.

در پی اتخاذ سیاست‌های تسهیل تجاری و حذف موانع غیرتعرفه‌ای، نرخ‌های تعرفه در کشور بالاتر از بسیاری از کشورهای تولیدکننده فولاد تعیین گردید. بر اساس آمارهای موجود قیمت فولاد و محصولات فولادی طی ماه‌های پایانی سال 1384 و سه ماهه اول 1385 افزایش چشمگیری داشت که از دلایل عمده آن از بعد جهانی، افزایش شدید قیمت انرژی، تقاضای زیاد (به خصوص برای مصارف توسعه‌ای در کشورهای نفت‌خیز)، افزایش نرخ بهره جهانی، رشد مداوم اقتصاد جهانی و عملیات سوداگرانه و از بعد داخلی افزایش مصارف عمرانی دولت بود. در سال 1386 نیز بازار فولاد تحت تاثیر عواملی از جمله

افزایش تقاضای فولاد و قیمت آن در سطح جهان، نامشخص بودن سیاست‌های داخلی به خصوص مسائل پولی و بانکی و محدود شدن اعتبارات و طرح‌های عمرانی قرار داشت. در این سال به علت افزایش عوارض صادراتی چین و وجود سرمای بی‌سابقه در استرالیا، آسیا و اروپا که موجب متوقف شدن حمل و نقل مواد اولیه و فولادهای ساخته شده گردید قیمت‌ها کاهش نیافت و در بازار داخلی نیز در نیمه دوم سال 1386 قیمت‌ها روندی صعودی یافت.

در ابتدای سال 1387 با جهش قیمت نفت تا سطح 140 دلار قیمت فولاد و محصولات آن به شدت افزایش یافت هر چند که در نیمه دوم سال به علت اجرای سیاست مالیات بر ارزش افزوده و همزمان با آن تشدید افت قیمت جهانی فولاد قیمت آن در بازار کاهش یافت. همچنین در سال 1388 به تبع تداوم رکود در بازارهای جهانی و تاثیر پذیری بازار داخلی بیشتر ماه‌های سال بازار فولاد با رکود مواجه بود گرچه این رکود تا پایان سال تداوم نیافت و روند کندی به صورت صعودی موجب افزایش قیمت فولاد و محصولات آن گردید.

جدول 10- آمار ماهانه قیمت جهانی، بورس فلزات و خرده‌فروشی تیر آهن و میلگرد

(واحد: کیلوگرم/ریال)

کالا		قیمت تیر آهن			قیمت میلگرد	
سال	ماه	قیمت جهانی	متوسط قیمت بورس	متوسط قیمت خرده‌فروشی	قیمت جهانی	متوسط قیمت بورس
1383	فروردین	4769	4185	4263	4707	4425
	اردیبهشت	4794	4118	4032	4705	4349
	خرداد	4808	3940	3797	4219	4172
	تیر	4836	3939	3915	4190	3994
	مرداد	4872	4069	4009	4560	4315
	شهریور	4882	4017	3986	4762	4463
	مهر	4880	3966	3945	4752	4527
	آبان	4891	3605	3896	4595	4465
	آذر	4899	3606	3819	4506	4378
	دی	4905	3606	3843	4475	4227
	بهمن	4799	3755	3855	4503	4334
	اسفند	4775	3725	3842	4526	4251

قیمت میلگرد			قیمت تیر آهن			کالا	
متوسط قیمت خرده‌فروشی	متوسط قیمت بورس	قیمت جهانی	متوسط قیمت خرده‌فروشی	متوسط قیمت بورس	قیمت جهانی	ماه	سال
4108	4142	4685	3884	3750	4852	فروردین	1384
3967	4079	4475	3788	3750	4857	اردیبهشت	
3939	4035	4324	3805	3750	4889	خرداد	
3795	3857	3873	3817	3766	4313	تیر	
3554	3713	4004	3777	3670	4319	مرداد	
3699	3670	4279	3788	3673	4324	شهریور	
3648	3632	4304	3912	3689	4331	مهر	
3682	3635	4197	4120	3747	4342	آبان	
3699	3646	4203	4349	3943	4349	آذر	
3769	3607	4224	4410	3859	4761	دی	
3668	3623	4307	4446	3946	5093	بهمن	
3855	3693	4497	4523	4032	5101	اسفند	
4650	4097	4649	5099	4366	5555	فروردین	1385
4618	4323	4898	6161	4545	5559	اردیبهشت	
5343	4846	5197	7244	5485	5933	خرداد	
5607	5425	5277	7373	5562	5941	تیر	
5675	5397	5133	7161	5717	6128	مرداد	
6182	5780	5281	8325	6904	6648	شهریور	
6073	5727	5550	7962	6755	6754	مهر	
6670	5900	5663	7694	6837	6850	آبان	
6603	6200	5662	7260	6556	6895	آذر	
6412	6100	5712	7661	6581	7038	دی	
6566	6150	5854	8293	6850	7458	بهمن	
6569	6176	6644	8541	7635	7788	اسفند	
7275	6698	6646	9189	8102	7975	فروردین	1386
6517	6629	6512	8283	7561	7889	اردیبهشت	
6478	6206	6382	7952	7416	7714	خرداد	
6384	6131	6325	7706	7507	7679	تیر	
6243	6061	6399	7450	7467	7644	مرداد	
6335	6068	6465	7329	7129	7470	شهریور	
7196	6370	6321	7806	7480	7757	مهر	
7607	6999	6601	8230	8134	7943	آبان	
7374	7313	6610	7862	7828	8234	آذر	
7361	7356	7568	7832	7715	8355	دی	
8476	7746	8338	8166	7916	8747	بهمن	
8704	7999	8489	8790	7993	8749	اسفند	

ماخذ: دفتر معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی ریاست جمهوری، 1387.

بررسی سیاست‌های تنظیم بازار فولاد کشور

سیاست‌های تنظیم بازار فولاد و محصولات آن را می‌توان در دو دوره قبل و بعد از سال 1382 مورد بررسی قرار داد. در دوره اول تمرکز سیاست‌ها معطوف به حمایت از مصرف‌کننده و تنظیم بازار از طریق مداخله مستقیم و غیرمستقیم و توسعه مالکیت ملی بود. در این دوره به‌علت آزادسازی اقتصادی و شناورسازی نرخ ارز در برنامه اول توسعه که موجب افزایش شدید قیمت کالاهای، خدمات و ارز گردید، دولت با اتخاذ سیاست کنترل مستقیم با تشکیل ستاد تنظیم بازار در سال 1373 تعداد زیادی از کالاهای از جمله آهن‌آلات را مشمول کالاهای طرح تنظیم بازار گردانید.

سیاست‌های تنظیم بازار فولاد در سال‌های 1382 به بعد از شکل مداخلات مستقیم و نابسازاری در دهه 60 و حتی 70 به سمت اقتصاد بازار تغییر یافت. از سال 1381 به بعد، وظیفه تنظیم بازار محصولات اساسی از جمله محصولات فولادی به کمیسیون تنظیم بازار واگذار شد. این کمیسیون از سال 1381 بنا به پیشنهاد وزارت بازرگانی و بر اساس قانون برنامه سوم توسعه به منظور برنامه‌ریزی، پشتیبانی و ایجاد هماهنگی لازم در تامین و توزیع کالاهای اساسی و ضروری تشکیل گردید. به تبع چنین تغییری ابزار و سیاست‌های تنظیم بازار نیز تغییر نمود و به جای استفاده از ابزارهای دستوری و سیاست‌های آمرانه از ابزارهای اقتصادی و اصول رایج در اقتصاد آزاد جهت کنترل و تنظیم بازار استفاده گردید. دولت از مداخله مستقیم در زمینه واردات مواد اولیه، محصول و توزیع کالا خودداری نمود و در مهمترین اقدام، از شهریور سال 1382 با تشکیل بورس فلزات تهران محصولات فولادی از سبد حمایتی مصرف‌کننده خارج گردید. بگونه‌ای که در این شرایط تولیدکننده می‌توانست یا صادر کند و یا محصولات خود را در داخل کشور عرضه نماید.

به‌طور کلی طی سال‌های اخیر سیاست‌های اعمال شده در زمینه تنظیم بازار فولاد در راستای چهار محور ذیل اعمال گردیده است.

الف - آزادسازی تجاری.

ب - حمایت‌های غیرمستقیم تولیدی (در جهت اصلاح ساختار و

نه به صورت کمک‌های مستقیم یارانه‌ای که موجب کاهش قیمت تمام شده می‌گردد).

ج - ایجاد بورس فلزات با هدف ایجاد مکانیزم عرضه و تقاضا در تعیین قیمت.

د - توسعه بخش خصوصی و نیز تغییر مالکیت از طریق واگذاری سهام شرکت‌هایی مانند فولاد مبارکه در بورس اوراق بهادار.

چالش‌های بازار فولاد کشور

تولید [8]

مطابق بررسی‌های به‌عمل آمده مشکلات تولید فولاد کشور بشرح ذیل می‌باشد:

- از آنجایی که اکتشاف و استخراج سنگ آهن و معادن آن کاری بسیار دشوار، کم‌بازده، دیربازده و پر ریسک می‌باشد، فعالیت بخش خصوصی معطوف به نورد و صنایع تبدیلی گشته و تولید فولاد خام عمدتاً توسط بخش دولتی صورت می‌گیرد.

- پدیده انحصار در تولیدات کارخانجات دولتی فولاد به حدی است که به‌عنوان نمونه تنها دو تولیدکننده دولتی، ذوب آهن اصفهان و گروه ملی صنعتی فولاد ایران تیرآهن تولید می‌کنند. در این میان ذوب آهن اصفهان بیش از 75 درصد تولید این محصول را بخود اختصاص داده است. همچنین شرکت فولاد مبارکه بیش از 83 و 100 درصد تولید ورق‌های گرم و سرد و محصولات آن را در اختیار دارد.

- طی چند سال اخیر بازار محصولات فولادی به جهت رشد اقتصادی کشور، شرایط بازارها و اقتصاد کشورهای همسایه، از جانب تقاضا مشکلی نداشته بلکه این کمبود عرضه بوده که بعضاً بازار داخل را با نوسان روبه‌رو ساخته است. طبیعی است در شرایطی که امکان کمبود وجود دارد و یا ساختار تولید، متمرکز و در اختیار بنگاه‌های بزرگ است بنگاه‌ها و واسطه‌ها نمی‌توانند رقابتی عمل نمایند.

- بالا بودن ظرفیت نوردی در صنعت فولاد (به ویژه در بخش خصوصی) نسبت به میزان مواد خام تولیدی از دیگر مشکلات موجود می‌باشد.

- در دهه‌های گذشته عمده‌ترین سرمایه‌گذار و تولیدکننده در

بخش فولاد دولت بوده است. بخش خصوصی تنها از سال 1378 آن هم در تولید محصولات نوردی به‌ویژه میلگرد و نبشی فعال شده که به‌علت حمایت نشدن از سوی دولت در حوزه استخراج سنگ آهن و ذوب فلزات شدیداً به واردات فولاد خام وابسته می‌باشد. علاوه بر بخش خصوصی در بخش دولتی نیز واحدهایی از جمله گروه ملی، فولاد آذربایجان، فولاد خراسان، نورد و لوله اهواز و برخی کارخانجات دیگر با مشکل تامین فولاد خام مواجه می‌باشند.

مصرف فولاد کشور [9]

از آنجایی که در کشور تقاضای محصولات فولادی همواره از عرضه آن بیشتر بوده است بخشی از نیازهای موجود بخصوص تیرآهن و میلگرد از طریق واردات تامین شده است. در این میان بیشترین تقاضا معمولاً از جهت پروژه‌های عمرانی و دولتی بوده و بخش ساختمان (ساخت و ساز)، صنعت و بازرگانی در مراحل بعدی تقاضا بوده است.

قیمت

یکی از مسایل عمده بازار فولاد افزایش قیمت جهانی انرژی و مواد اولیه و تاثیر آن بر قیمت بازار داخلی است. چرا که حداقل 36 درصد از نیاز بازار داخل از طریق واردات تامین می‌شود و بواسطه رشد بالاتر تقاضای داخلی نسبت به تولید، واردات افزایش می‌یابد. از این‌رو افزایش قیمت فولاد خام وارداتی در بازار جهانی تهدیدی برای تولیدات داخلی به خصوص برای بخش خصوصی که بیشتر به صورت نوردی بوده می‌باشد.

بورس

بورس فلزات از ابتدای راه‌اندازی در شهریور 1382 برای تعیین قیمت فلزات از طریق سازوکار عرضه و تقاضا با مشکلات عدیده‌ای مواجه بوده است. از یک سو پیشی گرفتن میزان تقاضای محصولات فولادی از میزان عرضه آن در بورس فلزات و از سوی دیگر ایفای نقش مدیریت از سوی سهامداران اصلی بورس که عمدتاً کارخانجات تولیدکننده می‌باشند شرایط رقابتی بازار فلزات را مخدوش نموده است. این در حالی است که برغم

پیگیری‌های وزارت بازرگانی، وزارت اقتصاد و دارایی، صنایع و معادن و شورای بورس اوراق بهادار هنوز تغییرات کلیدی که موجب رقابتی‌تر شدن بازار بورس فلزات شود ایجاد نشده است.

از آنجایی که در بورس فلزات معمولاً تقاضای محصولات فولادی از عرضه آن بیشتر است لذا موجب افزایش شاخص قیمت بورس و به تبع آن قیمت‌های بازار آزاد می‌شود. از طرفی بورس فلزات با انجام معاملات توسط خود کارگزاران، عرضه قطره چکانی، معاملات مچینگ و عدم معامله کل محصول در بورس، با چالش‌های جدی مواجه است.

در بورس فلزات، مبتنی بر رفتار انحصارگرایانه تولیدکنندگان بزرگ فولاد و یا کارگزاران بورس این امکان ایجاد می‌شود که با محدود کردن و کنترل سطح عرضه، سطح قیمت‌ها افزایش یابد. اطلاعات بهنگام و دقیقی از تولید بنگاه‌های تولیدی، سیاست‌های فروش، موجودی انبار فلزات و ... به صورت هفته و ماه وجود ندارد و اطلاعات به صورت نامتقارن بین مصرف‌کننده و عرضه‌کننده توزیع می‌شود به طوری که عموماً عرضه‌کنندگان در خصوص بازار اطلاعات بیشتری دارند. [10]

سرمایه‌گذاری

ظرفیت تولید فولاد کشور در سال 1385 برای کارخانجات دولتی 10/8 میلیون تن بوده که 2/9 میلیون تن از برنامه سوم به برنامه چهارم منتقل شده است. میزان ظرفیت برنامه‌ریزی شده در برنامه چهارم برای بخش دولتی نیز ده میلیون تن و برای بخش خصوصی - دولتی 5/4 میلیون تن در نظر گرفته شده است. همچنین پیش‌بینی گردیده که ظرفیت نهایی در پایان برنامه چهارم توسعه به 29/15 میلیون تن بالغ گردد. از این‌رو ضرورت دارد سیاست‌ها و برنامه‌های اقتصادی، صنعتی و تجاری به صورت یکپارچه و هماهنگ در جهت حمایت از صنعت فولاد و صنایع پایین دستی آن اصلاح شده و با ایجاد ثبات سیاسی، اقتصادی و تجاری، حمایت‌های ارزی و ریالی و ارائه تسهیلات بلندمدت و ارزان قیمت بانکی، اعمال معافیت مالیاتی برای سرمایه‌گذاری در بخش اکتشاف و استخراج سنگ‌های معدنی به خصوص سنگ آهن (تولید فولاد خام) ریسک سرمایه‌گذاری

فولاد به شمار می‌رود. از یکسو عدم تأمین نقدینگی موردنیاز واحدهای تولیدی فولاد برای واردات شمش و از سوی دیگر تقاضای فروشندگان خارجی برای تأیید اعتبارات داخلی در بانک‌های خارجی و عدم تأمین مالی واردات محصولات فولادی توسط بانک‌های بین‌المللی با نرخ‌های متعارف مشکلات فراوانی را ایجاد نموده است.

صادرات [11]

مشکلات موجود در رابطه با صادرات عبارتند از:

- صادرات بخشی از مواد اولیه داخلی (اسلب، بیلت، و...) به خارج به دلیل برخورداری از جواز صادراتی، تقاضای بازار خارجی، انجام تعهد قرارداد بای بک توسط برخی از واحدهای تولیدکننده موادخام و پایین بودن هزینه و قیمت تمام شده مواد اولیه تولیدی در داخل نسبت به قیمت‌های جهانی به واسطه برخورداری از سوخت وانرژی یارانه‌ای و نیروی کار ارزان‌تر.

- کاهش فاصله بهای تمام شده محصول با شمش به دلیل اخذ عوارض از صادرات فولاد خام توسط سایر کشورها.

راهکارهای پیشنهادی جهت تنظیم بازار فولاد

1. به منظور مدیریت و افزایش عرضه محصولات فولادی، پیشنهاد می‌شود وزارت صنایع و معادن با همکاری بانک مرکزی، نیاز ارزی جهت سرمایه‌گذاری و واردات مواد اولیه به سرمایه‌گذاران و واحدهای جدید التاسیس فعال اعم از دولتی و خصوصی دارای صلاحیت، تخصیص نمایند. در این راستا پیشنهاد می‌شود بانک مرکزی و سایر دستگاه‌های مرتبط با پشتیبانی موثر در گشایش اعتبار، حمل و ترخیص از واردکنندگان نهاده‌های مورد استفاده در صنعت فولاد حمایت نمایند. برای رفع مشکل دریافت اعتبارات، ایجاد صندوق ضمانت برای این واحدها ضروری است.
2. پیشنهاد می‌شود با ایجاد یک مرکز مدیریت واحد اقدام به واردات شمش مورد نیاز جهت استفاده از ظرفیت‌های خالی گردد.

جدول 11- ظرفیت واحدهای تولیدکننده فولاد کشور (واحد: هزار تن)

محصولات	فولاد خام	واحد	
4000	4200	فولاد مبارکه	واحدهای دارای
3700	2200	ذوب آهن اصفهان	
-	2400	فولاد خوزستان	
1000	440	گروه ملی صنعتی فولاد	کوره ذوب فلزات
620	550	فولاد خراسان	
220	200	فولاد آلیاژی	
700	750	فولاد سبا (خصوصی)	واحدهای فاقد کوره ذوب فلزات
550	-	فولاد آذربایجان	
1000	200	بخش خصوصی	
11790	10940	مجموع	

ماخذ: وزارت صنایع و معادن

واردات

اگر چه تولید فولاد خام و محصولات فولادی در کشور طی سال‌های اخیر همواره روندی صعودی داشته، لیکن از آنجایی که تولید فولاد خام همپای تولید محصولات فولادی رشد نیافته جهت تأمین فولاد خام مورد نیاز واحدهای تولیدی، به‌ویژه واحدهای نوردی بخش خصوصی، چاره‌ای جز واردات حجم قابل ملاحظه‌ای فولاد خام (اسلب، بیلت و بلوم) وجود نداشته است. در این میان یکی از معضلات موجود پایین بودن تعرفه واردات فولاد و محصولات آن بوده است. چرا که در این شرایط تولیدکنندگان داخلی امکان رقابت کمتری با محصولات وارداتی را داشته و ناگزیر به کاهش تولید خود می‌گردند.

به علت ضعف سیستم کنترلی گمرک به خصوص در مورد کنترل قیمت محصولات وارداتی و جلوگیری از دامپینگ صادرکنندگان و نیز ضعف قوانین و مقررات کنترل‌کننده در زمینه استاندارد، واردات غیراستاندارد با قیمت پایین، ضررهایی را به صنایع داخلی از جمله فولاد وارد نموده است.

پرداخت مالیات بر ارزش افزوده توسط تولیدکنندگان برای واردات مواد اولیه از دیگر معضلات این بخش است. واردات شمش و مواد اولیه از دیگر مشکلات تولیدکنندگان

3. سیاست‌های اتخاذ شده توسط مسئولان اجرایی از جمله برخورداری از مواد اولیه (سنگ آهن) و انرژی ارزان شامل بخش خصوصی نیز گردد.

4. با توجه به وجود پتانسیل‌های بالقوه برای سرمایه‌گذاری در این صنعت از گسترش سرمایه‌گذاری‌های دولتی و بزرگ شدن ابعاد دولت در این بخش جلوگیری به عمل آید و با انجام اقدامات لازم، شرایط جهت سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و جذب سرمایه خارجی در این بخش فراهم گردد.

5. به منظور حمایت از تولید داخلی تعرفه واردات بگونه‌ای تعیین گردد که از ورود کالاهای فاقد کیفیت جلوگیری به عمل آید. جهت نیل به این هدف ضروری است کمیسیون تنظیم بازار به همراه کمیته‌ی کارشناسی از وزارت صنایع و معادن به طور مستمر با اعمال تعرفه‌های متفاوت و به تفکیک محصولات فولادی مانند تیرآهن، میلگرد و یا به تفکیک کشورها یا تولیدکنندگان مختلف، این سیاست صادرکنندگان را خنثی سازند. در این راستا ضروری است میزان تعرفه‌های جبرانی و ضد دامپینگ هر یک از اقلام فولادی، حتی به صورت اعشاری، و با توجه به بررسی دقیق قیمت تمام شده فولاد داخلی، قیمت بازارهای جهانی، قیمت‌های صادراتی کشورهای عمده صادرکننده و شاخص‌های جهانی قیمت محصولات فولادی و با هدف به تعادل درآوردن قیمت‌های فروش محصولات وارداتی به کشور تعیین و به گمرک اعلام شود.

6. به منظور تسریع و دقت در تصمیم‌گیری در اتخاذ سیاست‌های تنظیم بازار پیشنهاد می‌شود وزارت صنایع و معادن نظام جامع اطلاع‌رسانی بورس را در راستای نظام جامع اطلاع‌رسانی بازرگانی تغییر دهد.

7. به منظور جلوگیری از معاملات صوری، معاملات توسط خود کارگزاران و ... در بورس پیشنهاد می‌شود با نظارت و کنترل کارگزاران سیستم بورس بر اساس عرضه و تقاضا شکل گیرد. در این راستا شرایط مناسب برای ورود بیشتر تولیدکنندگان خارجی به بورس فراهم شود و اجازه تاسیس کارگزاری

توسط شرکت‌های مذکور در بورس داده شود.

8. به منظور کاهش نوسانات قیمت‌های جهانی فولاد بر بازار داخلی پیشنهاد می‌شود سازمان بورس نسبت به طراحی و راه‌اندازی شیوه معاملاتی آتی [12] در خصوص محصولات فولادی اقدام نماید.

9. پیشنهاد می‌شود به منظور تامین تقاضای فولاد، عوارض ویژه بر صادرات مواد اولیه مازاد بر تعهدات صادراتی در قالب قراردادهای بای‌بک با توجه به نیاز داخل وضع گردد.

پی‌نوشت

1. دفتر معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی، 1387.
2. IISI (International Iron and Steel Institute).
3. شرکت بورس کالای ایران، مجموعه گزارشات بازار، 1389.
4. مطالعات طرح جامع فولاد ایران.
5. بررسی طرح‌های توسعه فولاد در برنامه چهارم، 1385.
6. مطالعات طرح جامع فولاد ایران، پیشین.
7. سایت مرکز خدمات فولاد ایران.
8. وضعیت تولید فولاد در ایران، تالار بورس کالا.
9. نشریه بورس کالا، 1386.
10. سایت بازار فلزات ایران.
11. دفتر معاونت برنامه ریزی و نظارت راهبردی، پیشین، 1387.
12. Future.

منابع

- تغییرات و نوسانات قیمت محصولات فولادی، خبرگزاری اقتصادی ایران، 21 آبان 1385.
- دفتر مطالعات زیر بنایی، "بررسی طرح‌های توسعه فولاد در برنامه چهارم توسعه کشور"، 1385.
- دفتر معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی ریاست جمهوری، "رشد 10/5 درصدی محصولات فولادی در سال 1387"، 1387.
- سازمان حمایت از مصرف‌کنندگان و تولیدکنندگان، بررسی تحلیلی طرح‌های فولاد در کشور، معاونت کالایی سرمایه‌ای و خدمات زیربنایی، 1384.

شرکت بورس کالای ایران، مجموعه گزارشهای بازار، معاونت
امور اقتصادی و پشتیبانی، 1387.
مطالعات طرح جامع فولاد ایران، " گزارش مرحله چهارم، پنجم
و دهم"، شرکت ملی فولاد ایران.
نشریه بورس کالا، گزارش تحلیلی از سیر تحولات صنعت فولاد
ایران، وزارت صنایع و معادن، اسفند 86.

International Iron and Steel (IISI).
Stainless Steel Review, Meps. 2009.
Steel Statistical Yearbook 2009.
World Steel in Figures 2004-2009.
World Steel Review: Iron and Steel Statistics
Bureau, 2009.

سالنامه آماری واردات گمرک ج.ا.ا سالهای مختلف.
سایت انجمن آهن و فولاد ایران.
سایت شرکت سهامی ذوب آهن اصفهان.
سایت شرکت فولاد خوزستان.
سایت شرکت فولاد مبارکه.
سایت شرکت ملی فولاد ایران.
سایت فولاد ایران.
سایت مرکز خدمات فولاد ایران.
سایت وزارت صنایع و معادن.
سایتهای بورس اوراق بهادار و بورس فلزات تهران.

